

SİNİR SAVAŞININ AKTÖRLERİ: PSİKOLOJİK HARP, PSİKOLOJİK HAREKAT VE PROPAGANDA

Yunus KARAAĞAÇ*

Özet

Konvansiyonel savaşların maliyetleri ve toplumlar üzerinde yarattığı ümitsizlik ve psikolojik baskı ortamı, post-modern dönem olarak isimlendirilen günümüzde istihbarat servislerini ve devletlerin ilgili kuruluşlarını asimetrik savaş konseptine yöneltmiştir. Nizami olmayan savaş yöntemleri arasında gösterilen psikolojik operasyonlar bu çalışmanın fikri altyapısını oluşturmaktadır. Psikolojik operasyon şemsiyesi içinde değerlendirilen; psikolojik savaş, psikolojik hareket ve propaganda faaliyetleri siyasi ve askeri paradigma çerçevesinde irdelenecektir. Genellikle birbirleri yerine kullanılan ve eksik veya hatalı tanımlamaları ile karıştırılan bu faaliyetler bu makalenin kapsamı içinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Savaş, Psikolojik Harekat, Propaganda, Asimetrik Savaş

THE ACTORS OF THE NEURAL WAR: PSYCHOLOGICAL WAR, PSYCHOLOGICAL MOVEMENT AND PROPAGANDA

Abstract

The cost of conventional wars and the environment of despair and psychological pressure on the societies, called the post-modern era, have directed the intelligence services and related institutions of the states to the concept of asymmetric war. Psychological operations among non-regular warfare methods constitute the intellectual infrastructure of this study. Evaluated within the umbrella of psychological operations; psychological warfare, psychological operations and propaganda activities will be examined within the framework of political and military paradigm. These activities, which are often used interchangeably and mixed with incomplete or incorrect descriptions, will be examined within the scope of this article.

Keywords: Psychological Warfare, Psychological Operation, Propaganda, Asymmetric War

GİRİŞ

Çağımız, küreselleşme konsepti doğrultusunda şekillenen bir süreci yansıtmaktadır. Küreselleşme ile dönüşüm geçiren olguların başında savaş ve çatışma olguları gelmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişine kadar tehdit algısı genellikle konvansiyonel silahların varlığı iken, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla gayri-nizami faaliyetler klasik

* İstanbul Arel Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi,
e-mail: yu_kara_gs@hotmail.com

savaş tehdidinin önüne geçmiştir. Devlet dışı aktörlerin ön planda olduğu Dördüncü Nesil Savaş¹ modelinde psikolojik faaliyetler son derece önemli bir hacme sahiptir.

Klasik silahlar, nizami faaliyetler ve konvansiyonel savaşların ekonomi üzerinde yarattığı tahribat bir yana, meydana getirdikleri dehşet dengesi ile de bireylerin distopik bir dünyada yaşamalarına sebep olmaktadır. Evrensel hukukun ve normların çerçevesinde cephesel savaşların gayri-insani boyutu, devletleri ve grupları veya devlet dışı organizasyonları psikolojik faaliyetlere yöneltmiştir. Bu çalışma psikolojik faaliyet konseptini incelemek ve söz konusu faaliyetlerin siyasi ve askeri paradigmadaki örneklemini üzerine temellenmiştir. Psikolojik Savaş ile Psikolojik Harekat arasındaki farklar, Propaganda faaliyetinin kullanım alanları gibi sorular bu çalışmanın araştırma sorularını oluştururken, maliyeti ve etki alanı ile psikolojik faaliyetlere gösterilen ilgi söz konusu çalışmanın hipotetik dayanağını yansıtmaktadır.

1. Psikolojik Savaş Konsepti

Psikolojik Savaş, Psikolojik Harekat ve Propaganda gibi genellikle birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar, amaç konusunda benzerlikler gösterse de hedef kitle ve uygulayıcıların farklılığı sebebiyle birbirlerinden ayrılmaktadır.

Clausewitz'in: "Tüm askeri eylemler, psikolojik güçler ve etkileriyle iç içe geçmiş durumdadır" (FM 3-05.301, 2003:1-1) ifadesinden anlaşılacağı üzere, savaşın psikolojik yönden icrası, askeri eylemleri kapsayacağı gibi silahsız yöntemlerle de faaliyet alanı bulabilmektedir.

Psikolojik Savaş, bir devletin diğer bir devlet üzerinde milli menfaatlerini gerçekleştirmek maksadıyla, hedef kitlenin; duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkilemek ve değiştirmek amacıyla düzenlenen; sindirme, korkutma, propaganda gibi yöntemlerin genel adıdır (Yörükoğlu, 2012:38, Kurtoğlu, 2017b:299). Düşmanın inançlarını değiştirmeksizin davranışlarını değiştirmek (Özkul, 2014:53) olarak da tanımlanan psikolojik harp, soğuk savaşın bir türü olmakla birlikte karşı tarafın mücadele azimlerinin kırılarak, teslim olmalarını hedeflemektedir (Baştürk, 2012:11). Psikolojik harbin silahlarının, genellikle beyinleri ve vicdanları ele geçirmeye yönelik sözcüklerden,

¹Asimetrik Savaş olarak da değerlendirilen Dördüncü Nesil Savaş konsepti için bkz. "Lind, W. S., ve Nightengale, K., ve Schmitt J. F. ve Sutton, J. W ve Wilso, G. I, (1989), The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette, ss.22-26, USA, October"

sembollerden ve sloganlardan oluştuğu bilinmelidir (Özdağ, 2015: 75). Bu sloganların amaca ulaşılan kadar tekrarlanmasının psikolojik harbin ana unsurunu oluşturduğunu (Guerin, 2014:81) ifade edebiliriz.

Genellikle düşman hedeflere karşı yapıldığı ifade edilen psikolojik harp faaliyeti Turhan'a (1995: 46-47) göre: Düşmanın, mahalli halkın, tarafsızların ve dost unsurların duygu, düşünce, tavır ve davranışlarını, milli amaç ve hedeflerin elde edilmesi destekleyecek şekilde etkilemek üzere, propaganda ve diğer araçların planlı olarak kullanılmasıdır.

Günümüzde güç odakları, denetimi ellerinde tutabilmek için baskı, tehdit ve korkutma yöntemleri yerine, daha çok psikolojik savaş/harekat/propaganda gibi yöntemler kullanmaya başlamışlardır (Tarhan, 2014: 21). Maliyeti ve olası sonuçları göz önüne alındığında konvansiyonel yöntemlerin yerine psikolojik yöntemlerin kullanılması küreselleşmenin sonuçlarından biri olarak gösterilebilir.

Psikolojik Savaş faaliyeti hakkında kurumsal anlamda ilk atılımı gerçekleştiren ülkelerden biri ABD'dir. Başkan Truman önderliğinde 1950 yılında Psikolojik Strateji Kurulu, 1952'de ise Psikolojik Savaş Merkezi kurulmuştur (Yılmaz, 2014: 361).

Psikolojik savaşın devlet çapında yürütülmesi, psikolojik harekat ile en önemli farklılıklarından birisini oluşturmakla birlikte psikolojik harp psikolojik harekatı, psikolojik harekat ise propagandayı kapsamaktadır.

Bu değerlendirmeden farklı bir bakış açısı sunan İyiat'a (2013: 19) göre, psikolojik savaşın bir veya birden fazla alanda uyguladığı faaliyete psikolojik harekat adı verilmektedir.

ABD'nin, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında giriştiği Afganistan ve Irak istilalarını, dünya kamuoyuna ve ABD toplumuna haklı savaş konsepti içinde sunmaya çalışmasını psikolojik savaş örneği olarak gösterebiliriz. El Kaide'nin Afganistan tarafından finanse edildiği, Irakta kitle imha silahlarının varlığı gibi iddialar özellikle ABD toplumunu algısal olarak belirlenen noktaya getirmek için kullanılmıştır. Medya, Sivil Toplum

Kuruluşları², Küresel Örgütler, Kanaat Önderleri gibi aktörler, yapılan işgali meşruiyet zeminine oturtmak için gayret göstermişlerdir.

Munoz'a (2012:19-20) göre psikolojik operasyonun yapılabilmesi için üç kriter bulunmaktadır.

Bunlar;

- Güvenilirlik,
- Uygunluk
- Genelledir.

ABD'nin; köklü düşünce kuruluşlarını, medyayı ve legal yapılanmaları işgale zemin hazırlamak için kullanmasını güvenilirlik, İslam'ın terör dini olduğunu vurgulamasını hedefe uygunluk, Müslümanların potansiyel terörist olduklarını savunmalarını ise genelleme kategorisinde değerlendirebiliriz.

Psikolojik Savaş faaliyetleri insanlık tarihi kadar eskidir. ABD'nin Afganistan ve Irak istilalarına meşruiyet kazandırmak için giriştiği psikolojik savaş konsepti; Haşhaşiler'den Moğollara, Romalılardan Osmanlı İmparatorluğu'na uzanan geniş bir tarih skalasında kendine yer bulmuştur.

Haşhaşilerin toplum içinde suikast eylemleri ve bu kapsamda o devrin en önemli şahsı olan Nizamülmülk'ün katledilmesi, Moğolların karşılıklarına gelen her kesimi yok edip kafataslarından kule inşa etmeleri, Romalıların sınırları genişletme stratejisi psikolojik savaşın örnekleridir.

Osmanlı Devleti'nde 15. ve 19. yüzyıllar arasında faaliyet gösteren 'Voynuk' ve 'Martolos' teşkilatları (Yüksel, 2016: 48), psikolojik savaşın en etkin örgütleri olarak görev yapmıştır. Voynukların ve Martolosların, Osmanlıların kuruluş döneminde ajan ve haberci olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır (Turan, 2010: 19-20). Ayrıca Martoloslar "Yenilmez Osmanlı" imajını Avrupalı topluluklar arasında yayarak Osmanlı Devleti'nin yenilmezliğini ve güçlülüğünü Avrupalı toplulukların bilinçaltına yerleştirmişlerdir

² Söz konusu sivil toplum kuruluşlarından biri olan Ford Vakfı ve RAND Corporation'ın CIA'in kontrolünde olduğu hakkında bkz. **Francis D. Wormuth**, "Matched-Dependent Behavioralism: The Cargo Cult in Political Science", *Western Political Quarterly*, Vol: 20, No: 4, 1967, ss. 809-811, **Ramazan, Kurtoğlu**, (2017a), *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*, Destek Yayınları, İstanbul, s.30, **Mehmet Tanju Akad**, (2018), *Tarihten Günümüze İstihbarat*, Kastaş Yayınları, İstanbul, **Aleksandr Dugin**, (2016), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, s.293-297

(Karan, 2016:27). Sun Tzu'nun (2013: 47), 'savaşmak ve fethetmek üstün bir başarı değildir, üstün başarı savaşımadan kazanmaktır' söylemi, psikolojik savaş faaliyeti kapsamında Osmanlı Devleti'nde uygulanmıştır.

2. Psikolojik Harekat

Hedef kitlenin; duygu, düşünce, inanç, davranış ve toplumun hakim paradigmasını başka bir yöne sevk etmek için yapılan faaliyetler bütününe psikolojik harekat denilmektedir.

Bir toplumu yok edebilmenin en kısa yolu kültürel değerlere sızarak tahrip etmekten geçmektedir (Bahar, 2015:6). Dolayısıyla sosyo-kültürel tahribata yol açmak için yapılan psikolojik harekat faaliyetleri, toplumun hususi kaynaklarına ulaşarak hedef kitlenin istenen düzeye dönüşmesini veya kontrol edilmesini kapsamaktadır.

Kültürel anlamda olduğu gibi dini konular dahil edilerek de psikolojik savaş icra edilebilir. Sarızeybek'e (2013:44) göre bir toplumun inanç değerleri ile oynanarak bu durumun siyasi ve askeri güce dönüştürme çabaları teo-strateji olgusuyla açıklanmaktadır. Macit'e (2008:15) göre ise teo-strateji, inanç ve kültür coğrafyasını etkileme ve güce dönüştürme sürecidir.

Bu doğrultuda, özellikle dini hassasiyetlerin öne çıkarılmasını veya inanç değerlerine karşı girişilen dezenformasyon girişimlerini psikolojik harekat şemsiyesi içinde değerlendirebilir, Soğuk Savaş döneminde, Sovyet yayılcılığına karşı İslam dini ön planda tutularak oluşturulan 'Yeşil Kuşak Projesi'ni, ABD'nin teo-stratejik hamlesi olarak yorumlayabiliriz.

CIA Direktörü Allen Dulles'in, 1953 yılında Princeton Üniversitesi'nde söylemiş olduğu (Vatandaş, 2002: 128): 'İkinci cephe bireyin beyninde kazanılacaktır. Hedef; beyin yıkama, ideolojiyi değiştirme ve gerektiğinde birçok Mançurya Kobayı yaratabilmektir' (Yavuz, 2016: 27) cümlesi, psikolojik operasyonların, askeri operasyonların ardından en önemli tahrip silahı olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır.

Psikolojik harekat, düşman veya dost toplulukların düşünceleri, hayat görüşleri, hisleri ve faaliyetlerine tesir etmek için propaganda ve ilgili tedbirlerin planlı bir şekilde kullanılmasıdır (Yıldırım, 2007: 129). Psikolojik harekat, örgütlü, amacı sadece gerçek kişiler olan, mal ve cana yönelik şiddetten öte, ortaya çıkardığı korku psikozuyla

propaganda ve kışkırtma yöntemlerini kullanarak zihinlerde, duygularda ve davranışlarda etki yapmaya yönelik bilimsel ve sistematik faaliyetler olarak da tanımlanmaktadır (Alkan, 2000: 5).

Psikolojik harekatı askeri ve sivil boyutta değerlendiren Ateş'e (2017: 27) göre, karşısında komuta kademesi zayıflatılmış, kişilik erozyonuna uğramış, pasif bir askeri güç görmek isteyen güçler psikolojik harekatın askeri yönünü bu yönde değerlendirirken, milli birlikten yoksun, kararsız ve amaçsız sivil kitlenin oluşturulması için de psikolojik harekatın sivil boyutu ön plana çıkarılmaktadır.

Milli güç unsurlarının tamamını kapsayacak şekilde yürütülen faaliyetler psikolojik savaş, milli güç unsurlarının bazılarını kapsayan eylemler ise psikolojik harekat olarak değerlendirilmektedir (Yörükoğlu, 2012:40). Sinir savaşı olarak niteleyeceğimiz bu konseptte; belirli bir cephe, karşımızda somut bir düşman, kapasitesi bilinen bir silah olmamasından ötürü düşman her yerde ve hiçbir yerdedir (Galula, 2008:90). Toplumların psikolojik yöntemlerle istenen düzeye evrilmesi olarak özetleyebileceğimiz bu faaliyetler bütünü hakkında Gustave Le Bon'un görüşleri son derece önemlidir. Halkı, kendisine asla güvenilemeyecek bir yığın olarak niteleyen Le Bon, ideal devletin bir elit tabaka tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır (Uyanık, 2009:71-72). Le Bon'un: 'Kullanılması bilinirse psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar vardır' (Le Bon, 2017) sözü, psikolojik savaşın/harekatın misyonunu yansıtmaları bakımından önemlidir.

Psikolojik Harekatın bir diğer faaliyet sahası ise istihbarat çalışmaları bünyesinde vücut bulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı döneminde gerçekleşmiş bir olay, psikoloji ile istihbaratın bir araya gelerek bir savaşın sonucunu belirlemesine örnek olarak gösterilebilir:

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'dan Fransa'ya istihbarat ve psikolojik harekat istihbaratçısı olarak 15.000 kişi turist görüntüsü ile gelmiştir. İstihbaratçılar Fransa'nın kritik arazilerini yol, köprü, menfez, boğaz, geçit ve elektrik santrallerini tespit edip fotoğraflarını çekerken, Psikolojik Harekat İstihbaratçıları da Fransa'nın her alandaki hassasiyetlerini tespit etmekteydiler. Bir uzman psikolojik harekat istihbaratçısı, Paris'te Eyfel Kulesi civarında Le Monde gazetesini okurken önünde duran taksiden bir Fransız generali inmiş ve ücret konusunda anlaşamadığı taksi şoförü ile küfürleşmiştir. Bu olayı kayıt eden Alman psikolojik harekat uzmanı, mesajını Psikolojik Harekat İstihbarat

Merkezine çekmiştir. Alman Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı ve Psikolojik Harekat Başkanlığının değerlendirmesi şu şekilde olmuştur: “Bir ordu mensubu ve bir general normalde halkından saygı görür. Eğer taksi şoförü sokakta generalin arkasından küfrediyorsa halk ordusunu sevmiyordur ve ordunun morali bozuktur. Fransız ordusu toparlanmadan kendini halkına sevdirmesine zaman bırakmadan Fransa’ya taarruz edilmelidir.” Bu hassasiyeti bir olayla tespit eden Almanlar, Fransız ordusunu 1 hafta içinde imhaya sürüklemiştir (Kalelioğlu, 2002: 105-106).

Türkiye’nin yakın geçmişine büyük bir damga vuran “Ergenekon” ve “Balyoz” operasyonları psikolojik harekatın en tipik örneklerinden birisini meydana getirmiştir. Türk toplumuna korku ve tedirginlik hissinin pompalanmasının dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türk toplumu arasına nefret duyguları ekilmeye çalışılmıştır. Akademisyenlerin, kanaat önderlerinin, sivil oluşumların ve çeşitli tarikatların verdiği destek ile operasyonlara meşruiyet kazandırılmak istenmiş, bu sayede hem Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gücü ve direnci kırılmış hem de iç kamuoyu çeşitli kutuplara ayrıştırılarak, milli birlik ve bütünlük hissi parçalanmıştır.

3. Propaganda

Propaganda kelimesinin etimolojik kökeni Latince ‘propoger’ kavramına dayanmaktadır. (Armağan, 1999: 418). Bir topluluğun düşüncelerini, duygularını, davranışlarını ve hareketlerini etki altında tutmak veya onları değiştirmek amacıyla yayınlanan bilgi, belge, doktrin ve görüşlere propaganda denilmektedir.

Propaganda, ister askeri, ister siyasi, ister ekonomik olsun, özel bir amacın elde edilmesi için belli bir grubun his ve fikirlerini etkilemek amacıyla genel veya kitle haberleşme araçlarının planlı olarak kullanılması (Ney, 2019: 65), bilinci ve bilinçaltını yönlendirmek veya değiştirmek için planlanan doktrinlerin ve bilgilerin karşı tarafa benimsetilmesi faaliyetidir (Brown, 1992: 11). Yani propaganda bir şahsın veya grubun inanç, düşünce ve hareketlerine tesir etmek için hazırlanmış haberlerin, isteklerin ve fikirlerin organize bir biçimde kullanılmasıdır (Linebarger, 2015: 39). Ayrıca bir milletin iç ve dış politikasını desteklemek, prestijini sürdürmek, destek kazanmak amacıyla doktrin ve prensiplerin yayılması da (Bahşi, 1977: 263), propaganda olarak ifade edilmektedir.

Propaganda, bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyettir (Qualter, 1980: 279). Propaganda aynı zamanda bir grubun inançlarını ve bağlılığını ağır ağır yok etmek için kullanılabilir. Örneğin potansiyel taraftarların dikkatini başka yöne çekerek dikkatlerinin başka konulara çevrilmesi, böl ve yönet taktikleri ile ortak bir amaç gütmeye yerine birbirleriyle karşı karşıya gelen küçük gruplar oluşturulması veya liderleri gözden düşürerek eylemin gücünden taviz koparmak ve eylemin gücünü bastırmak (Avşar, 2002: 73) propaganda faaliyetlerinin amaçlarını yansıtmaktadır.

Karşı tarafta yeni bir tutum geliştirmek, mevcut olan tutumun şiddetini azaltmak ve artırmak veya mevcut tutumu aksi yönde değiştirmek (Armağan, 1999: 419) propagandanın asıl özellikleri olmakla birlikte Nazi Almanya'sının propaganda bakanı olan Goebbels'e göre devlet çapında yürütülen propaganda faaliyetlerinin birçok özelliği ve prensibi bulunmaktadır.

Örneğin; Propagandacı mensup olduğu toplum ve karşı toplum hakkında bilgi sahibi olmalıdır, propaganda sadece tek bir merkezden planlanmalı ve uygulanmalıdır, propaganda düşmanın politikasını etkilemelidir, hedef kitlenin dikkati çekilerek mevcut propaganda sloganı sayısız tekrar edilmelidir (Dobb, 1973: 340-341-343).

Birinci Dünya Savaşı döneminde ABD ordusu için James Montgomery Flagg tarafından tasarlanmış olan afiş (Çetin, 2014:258) ABD'nin yönetsel anlamda fikri altyapısını oluşturan Beyaz-Anglosakson-Protestan (WASP) anlayışını göstermesi bakımından bir propaganda örneği olarak gösterilebilir.

Şekil 1. James Montgomery Flagg Tarafından Tasarlanan Afiş

Kaynak: (www.allposters.com.tr, akt. Çetin, 2014: 258)

ABD'nin Vietnam savaşından galip taraf olarak ayrılamaması ve uzun süren savaş ortamının ABD toplumu üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için yayına hazırlanan ve başrolünü Sylvester Stallone'nin oynadığı Rambo serisi, propaganda ile kitle iletişim araçları arasındaki girift ilişkiyi gözler önünde sermektedir. Bu film serisi ile Amerikan toplumunun hafızasına zafer ve kahramanlık olgusu kodlanmaya çalışılmıştır.

Yarı profesyonel Amerikalı bir boksörün, kendisinin iki katı boyutundaki Rus boksörü knock-out etmesi sahnesi ile psikolojik operasyon figürleri arasında yerini alan bir diğer film ise Rocky'dir (Güner, 2018: 95).

Mussolini'nin: 'Boş inanışlar ve efsaneler bir iman, bir tutkudur. Bunların gerçekliğinin olması gerekmez' (Qualter, 1980: 307) açıklaması, propagandanın içeriği ve icrası konusunda aydınlatıcı olmaktadır.

Propagandayı; yaşanan mağlubiyeti unutturmak, karşı tarafın düşüncesini, ideolojisini küçük düşürmek, kazanılan zaferi kalıcı hale getirmek için yapılan psikolojik faaliyetler olarak da tanımlayabiliriz.

İngiliz istihbarat personeli Sidney George Reilly'nin, Rus istihbaratı tarafından yakalanarak kurşuna dizilmesiyle (Özkul, 2011: 349), dünya kamuoyu İngiliz istihbaratının başarısız olduğu yönünde görüş bildirmeye başlamış, bu olay neticesinde Ajan-Yazar olarak kabul edilen Ian Fleming, İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nden emekli

olduktan sonra 007 James Bond karakterini, yaşanan mağlubiyeti unutturmak amacıyla yaratmıştır.

İngiliz Propaganda Bakanlığı'nın, Birinci Dünya Savaşı döneminde tek taraflı Ermeni raporlarıyla Osmanlı Devleti'ni itilaf devletleri nazarında 'cani' devlet statüsüne getirmesi (Öymen, 2016: 390) yıkıcı propaganda faaliyetine örnek olarak gösterilebilir. Bu durum günümüzde katlanarak artmış, Ermeni Devleti'nin ve Diaspora'nın psikolojik faaliyetleri neticesinde küresel kamuoyunun Türkiye'yi soykırımcı devlet olarak görmelerine neden olmuştur. Türkiye karşı karşıya kaldığı suçlamaları kamuoyuna anlatmak ve olayın gerçeklik boyutunu küresel topluma aktarmak konusunda yetersiz kalarak, etkin bir propaganda faaliyeti gerçekleştirememiştir.

Propaganda faaliyetleri kaynağına göre beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Beyaz propaganda, Gri propaganda, Siyah (Kara) propaganda, Silahlı propaganda ve Karma propagandadır (Acar ve Urhal, 2007: 282-283).

Beyaz propaganda: Hedefin ve kaynağın belli olduğu propaganda türüdür. Resmi organlarca yürütülen beyaz propaganda, hedef kamuoyunu etkilemeye uğraş vermektedir.

Gri propaganda: Kaynağın belli olduğu fakat hedefin kesin olarak belirtilmediği propaganda türüdür. Dedikodu ve söylentilerin ön planda olduğu bu faaliyette, yalan ile gerçeğin girift bir ilişkide seyir ettiğini ifade edebiliriz.

Siyah (Kara) propaganda: Kaynağın açığa çıkarılmadığı, tam manasıyla bir istihbarat operasyonun ürünü olan siyah propaganda, sahte delillerden ve iftiradan beslenen psikolojik bir silahtır. Yalanın gerçek olarak piyasaya sürüldüğü bu yöntemde; hedef ülkedeki kalıcı inancı ve düşünceyi ortadan kaldırmak, toplumu kutuplaştırmak, sosyo-ekonomik düzeni sekteye uğratmak, devlete-orduya olan güveni sarsmak veya yıkmak amaçlanmaktadır.

Silahlı propaganda: Şiddet olgusunu benimseyen oluşumların kullandıkları bir yöntemdir. Genellikle terör örgütlerinin benimsediği silahlı propaganda, tedhiş hareketlerini kamuoyuna duyurmak ve bu doğrultuda devlet otoritesini zayıflatmak için yapılmaktadır.

Karma propaganda: Beyaz, gri, siyah ve silahlı propagandanın birlikte kullanıldığı propaganda türüdür.

Terör örgütü PKK'nın ülke içinde ve dışındaki sempatanları tarafından özellikle Türkçe hecelemeye göre, PE-KA-KA biçiminde değil de, harflerin İngilizce okunuşu olan “Pİİ-KEE-KEE” biçiminde seslendirilmesini, terör örgütü PKK'nın uluslararası yasallığını pekiştirmeye yönelik (Barlas, 2008: 222) bir propaganda söylemi olarak gösterebiliriz. Bu durumun aksini savunanlara göreyse, söz konusu heceleme Kürtçe'nin fonetiğinin bir sonucudur.

Propaganda, günümüzde pejoratif anlamda kullanılan bir faaliyettir. Örneğin Pratkanis ve Aronson'a (2008: 103) göre propaganda, zihnin ve düşüncelerin fethi için yapılan bir işgaldir. “Seçeneklerin ve davranışların diğer koşulları değiştirmek yerine, sosyal fikirler ileri sürerek doğrudan manipülasyon yoluyla yönetilmesi” (Laswell, 1973: 9) propagandanın bir diğer olumsuz yönünü göstermektedir. Günümüzde devletler, propagandanın söz konusu olumsuz algılarına maruz kalmamak yeni psikolojik konseptlere yönelmişlerdir. Bu konseptler genel olarak stratejik iletişim ve kamu diplomasisi şeklinde bilinmektedir.

Stratejik iletişim, devlet nezdinde ve stratejik seviyede yapılan, hedef kitlelerin algılarını politik hedeflerle uyumlu hale getirmek için tüm unsurlara ait bilgi, fikir, söylem ve imajların senkronizasyonunu sağlayan bir konsepttir (Güler, 2018: 123). Stratejik iletişimde en temel prensipler güvenilirlik ve meşruluktur. Karşı tarafın sizden etkilenmesi ancak size güven duymasıyla meydana gelir.

Kamu Diplomasisi kavramı bugün üzerinde tartışılmakta olan anlamıyla ilk kez ABD'deki Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı Edmund Gullion tarafından 1965 yılında kullanılmıştır. Gullion'a göre kamu diplomasisi “kamunun tavırlarının dış politikaların oluşturulmasında ve yürütülmesindeki etkisi” ile uğraşmaktaydı (Oktay, 2012: 127).

Kamu diplomasisi genel anlamda bir devletin başka bir devletin halkını ve aydınlarını; kültürel, kurumsal ve politik yönden etkileme sürecidir (Tuch, 1990: 3).

Hükümetlerin diğer hükümete karşı yürüttükleri klasik diplomasinin ötesinde ülkelerin kamuoyunu etkileme faaliyetleri, yabancı ülkelerdeki medya temsilcilerinin, iş adamlarının, STK'ların, öğrencilerin ve akademinin etkileşimini kapsamaktadır (Cull, 2006, <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>).

20. yüzyılın; halkı, kamuoyunu yok sayan, propaganda temelli anlayışı, 21. yüzyılda yerini kamuoyunu öne çıkartan, iletişimi, etkileşimi, iknayı önemseyen bir anlayışa bırakmıştır (Özkan, 2015: 5).

Soğuk Savaş boyunca hem ABD, hem de Sovyetler Birliği'nin, Batı ve Doğu Bloklarının lideri iki ülke olarak ideolojilerini yaymak amacıyla kamu diplomasisinin araçlarını kullanmaları siyasi tarihin önemli olaylarıdır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde sineması (Hollywood), müziği (*Rock'n Roll*) ve yarattığı markalar (*Blue Jeans, Coca Cola*) ile ABD'nin Sovyetler Birliği yıkılmadan çok daha önce demir perdenin gerisindeki halklara ulaşmış olduğu bilinmektedir (Oktay, 2012:128). Bu dönemde kamu diplomasisinin hedefinde yine yabancı halklar vardır ama amacı tamamen siyasaldır (Köksoy, 2014: 213).

1990 yılında Sovyet Rusya'nın başkenti Moskova'da açılan McDonald's işletmesi uzun kuyruklara sebep olmuş, kültürel hegemonya durumunun en bariz örneklerinden birini meydana getirmiştir.

Şekil 2. Moskova'da açılan McDonald's

Kaynak: <https://www.cnnturk.com>> Erişim 19.04.2019

Soğuk Savaş sonrasında ve 11 Eylül saldırılarının ertesinde kamu diplomasi faaliyetleri yumuşak güç şemsiyesi içine girerek, kültürel yönden hareket etmiştir.

Kamu diplomasisi iki ana çerçevede yürütülür: Devletten kamuya ve kamudan kamuya. Devletten kamuya aktivitelerinden resmi araçlar kullanılarak devletin politikaları ve hedefleri kamuya aktarılır. Ancak kamudan kamuya faaliyetler ise STK'lar gibi sivil

unsurlar, araştırma merkezleri, kamuoyu yoklamaları, medya, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernekler ve vakıflar aracılığıyla icra edilmektedir (Kahın, 2011: 11).

Bugün kamu diplomasisi faaliyetlerinde geleneksel medya araçlarının yanı sıra, internet üzerinden yayınlanan “*blog*”lar, “*podcast*”ler ve “*facebook*”, “*twitter*” gibi sosyal iletişim siteleri veya mobil mesajlar, hatta bilgisayar oyunları oldukça etkili olabilmektedir (Çatal, 2015: 62).

SONUÇ

Klasik savaşların maliyetleri ve bireyler üzerinde yarattığı kaos ve psikolojik baskı ortamı, özellikle günümüzde istihbarat servislerini ve devletlerin ilgili kuruluşlarını gayrinizami savaş konseptine yöneltmiştir. Nizami olmayan savaş yöntemleri arasında gösterilen psikolojik operasyonlar ana hatlarıyla psikolojik harp, psikolojik harekat ve propaganda olmak üzere üç temel sınıfa ayrılmaktadır. Bu temel sınıflandırma tanım ve açıklama konusunda yeterlilik arz etmemekte, söz konusu faaliyetler genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Psikolojik savaşın devlet çapında yürütülmesi, psikolojik harekat ile en önemli farklılıklarından birisini oluşturmakla birlikte psikolojik harp psikolojik harekatı, psikolojik harekat ise propagandayı kapsamaktadır. Ayrıca askeri, siyasi, psikolojik, demografik, ekonomik, jeopolitik gibi milli güç unsurlarını oluşturan olguların tamamının birlikte kullanımı psikolojik savaşı, milli güç unsurlarının bazılarının birlikte kullanımı ise psikolojik harekatı meydana getirmektedir. Propaganda ise yalnızca siyasi ve askeri karar alıcıların tercih ettiği bir faaliyet olmayıp, spor kulüplerinden sendikalara kadar toplumun her alanında uygulanabilen sinir savaşının bir aktörü olma özelliğini taşımaktadır.

Psikolojik Harp, genellikle devlet eliyle yürütülmesinden ötürü hasım ülkenin toplumunu ve devlet kademesini etkileme amacı güder. Hasan Sabbah’ın Alamut kalesinden organize ettiği Haşhaşiler’in faaliyetleri psikolojik savaşın ilk örneklerinden birisini oluşturmaktadır. O dönemin en güçlü simalarından vezir Nizamülmülk’ün suikastla öldürülmesi ve Selçuklu Sultanı Melikşah’ın yatak başına bir hançer bırakılması,

Selçuklu Devleti'ni ve toplumunu Haşhaşi örgütüne karşı psikolojik açmaza düşürmüştür.

Modern dönem psikolojik savaş faaliyetlerinin bireyler üzerinde yarattığı tahribata bir diğer örnek, Ermeni Devleti'nin ve Diaspora'nın 1915 Olayları özelinde Türkiye'nin soykırımcı bir devlet olduğu yönünde küresel kamuoyunu etkileme faaliyetidir. Söz konusu sözde soykırım ifadeleri o denli taraftar bulmuştur ki, Türkiye kamuoyunun önemli bir kısmı da bu psikolojik ortamdan etkilenerek Türkiye'nin Ermenilere karşı insanlık suçu işlediği kanısına varmıştır. Daha çok propaganda konsepti içerisinde değerlendirilen "Ermeni Tezi", devlet çapında yürütülmesinden ve milli bir dava şekline büründürülmesinden kaynaklı olarak ve Türk Devleti'ni bir bütün olarak etkilemesi bakımından psikolojik savaş çatısı altında değerlendirilmelidir.

Psikolojik savaş faaliyetleri bu örnekte görüldüğü üzere hasım olarak görülen toplum ve devleti birbirleri ile karşı karşıya getirerek en sonunda ülkenin birliğini sekteye uğratma hedefi taşıyabilir.

Psikolojik harekat konsepti ise devletin ön planda olmadığı, daha çok sivil toplum kuruluşlarının, akademinin, kanaat önderlerinin, sanatçıların yer aldığı bir faaliyetler bütünüdür. Psikolojik harekatta temel amaç karşı tarafı korku veya tedirginlik haline sokarak, psikolojik yılgınlık sağlamaktır. Ayrıca kültürel ve dini dezenformasyon çalışmaları da psikolojik harekat şemsiyesi içinde değerlendirilmektedir. Mezhepsel ayrışma, din savaşları, kültürel erozyon, devlete duyulan sadakati ve bağlılığı zayıflatmak gibi hedefler bu konseptin ürünüdür.

Yakın geçmişteki "Ergenekon" ve "Balyoz" operasyonları psikolojik harekat faaliyetlerinin en önemli örneklerinden birisi olmuştur. Dış devlet desteği hesaba katılmaksızın ülke içindeki akademisyenlerin, sivil toplum kuruluşlarının, sanatçıların ve tarikatların söz konusu operasyonlara verdiği destek, asker sivil ilişkilerini derinden etkilemiş, Türkiye'nin en güvenilir kurumlarından biri olan Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türk toplumunun kutuplaşması amaçlanmıştır.

Propaganda olgusu ise, gerek askeri gerek sivil bir şahsın veya grubun inanç, düşünce ve hareketlerine tesir etmek için hazırlanmış haberlerin, isteklerin ve fikirlerin organize bir biçimde kullanılarak, karşı tarafın istenen duygu yoğunluğuna ulaşmasını amaçlar. Propaganda 21. yüzyıla kadar özellikle devlet aygıtlarının en çok tercih ettiği psikolojik operasyon unsuru olmuştur. Fakat küreselleşmenin ve devletlere duyulan güvenin toplum

nezdinde azalmasıyla propaganda olgusu olumsuz anlamlara gelecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda devletler, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek ve bunu yaparken samimi ve meşru gözükmek için propaganda konsepti içinde dönüşüme gitmişlerdir. Özellikle iç kamuoyunu etkilemek için stratejik iletişim, yabancı ülkelerin kamuoyunu etkilemek içinse kamu diplomasisi faaliyetleri günümüzün en temel olumlu propaganda türleri olarak gösterilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü. ve Urhal, Ö. (2007), *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm*, Adalet Yayınevi, Ankara,
- Akad, Mehmet Tanju, (2018), *Tarihten Günümüze İstihbarat*, Kastaş Yayınları, İstanbul
- Alkan, Necati, (2000), *Psikolojik Harekat Terörizm ve Polis*, Temüh Dairesi Başkanlığı Yayınları, No:5, Ankara
- Armağan, Ahsen, (1999), 'Siyasal Bir İletişim Türü Olarak Propaganda', *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, ss. 417-426
- Ateş, Hasan, (2017), *Vekalet Savaşı Ekseninde Gizli Kuvvet İstihbarat*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Avşar, Servet, (2002), 'Teoride ve Pratikte Propaganda', *Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel*, Cilt:8, Sayı:2, ss. 65-79
- Bahar, İlhan, (2015), *İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları*, Kamer Yayınları, İstanbul
- Bahşi, Faruki, A. (1977), *Haberalma-Propaganda-Yıkıcı Faaliyetler*, Sermet Matbaası, İstanbul
- Barlas, Mustafa, (2008), *Önleyici Kollukta Psikolojik Operasyonlara Karşı Önlemler*, *21.Yüzyıl Dergisi*, ss.211-226, Ekim-Kasım-Aralık
- Baştürk, Rabi, (2012), *Psikolojik Savaş*, Kum Saati Yayınları, İstanbul
- Brown, J.A.C. (1992), *Siyasal Propaganda*, (Çev. Yusuf Yazar), Ağaç Yayıncılık, İstanbul

Çetin, Beyzade Nadir, (2014), *Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması*, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, ss.239-265, Elazığ

Cull, N. J. (2006), “Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of A Phrase”, USC Center on Public, <<https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>>, (Erişim 19.04.2019)

Çatal, Betül, (2015), *Küresel Diplomasi: Prexenos'tan Dijital Diplomasiye*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya

Dobb, W. Leonard, (1973), ‘Goebbels’in Propaganda İlkeleri’, Çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Cilt:23, ss.337-366, Ankara

Dugin, Aleksandr, (2016), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul

FM 3-05.301 (FM 33-1-1) MCRP 3-40.6A, (2003), *Psychological Operations Tactics, Techniques, and Procedures*, Headquarters Department of the Army, December

Galula, David, (2008), *Kontrgerilla Savaşı Teori ve Pratik*, Çev. Deniz Ateşok, Kawa Yayınları, İstanbul

Guerin, Daniel, (2014), *Faşizm ve Büyük Sermaye*, Çev. Bülent Tanör, Habitus Yayıncılık, İstanbul

Güler, Rıza, (2018), *Stratejik İletişim: Güvenlik Odaklı Algı Yönetimi Paradigmaları*, Karakum Yayınevi, Ankara

Güner, Sevda, (2018), *Küresel Siyasette Psikolojik Savaş*, İşaret Yayınları, İstanbul

İyiat, Bora, (2013), *Zihin Kontrolü: Psikolojik Savaşın Temel İlkeleri*, Kripto Basım Yayım, Ankara

Kalelioğlu, Oğuz, (2002), ‘Psikolojik Harp İstihbaratı’, *Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel*, Cilt:8, Sayı:2, ss.100-108,

Kalın, İbrahim, (2011), “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perception*, Volume XVI, Number 3, p.5-23

Karan, Kaya, (2016), *Geçmişten Günümüze Türk İstihbarat Teşkilatı*, Kripto Basım Yayım, Ankara

Köksoy, Ergün, (2014), “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı:22, ss.211-231

- Kurtoğlu, Ramazan, (2017a), *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*, Destek Yayınları, İstanbul
- Kurtoğlu, Ramazan, (2017b), *Tanrı İmparatorluğu ve Türkiye*, Destek Yayınları, İstanbul
- Le Bon, Gustave, (2017), *Kitleler Psikolojisi*, Yason Yayıncılık, Ankara
- Lind, W. S., ve Nightengale, K., ve Schmitt J. F. ve Sutton, J. W ve Wilso, G. I, (1989), *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, Marine Corps Gazette, ss.22-26, USA, October
- Linebarger, Paul, M.A. (2015), *Psychological Warfare*, Pickle Partners Publishing, Kingston-USA
- Ney, Virgil, (2019), *Gerilla Harbi ve Propaganda*, Haz. Mehmet Mert Çam, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Macit, Nadim, (2008), *İmparatorluk Politikalarında Teo-Stratejiler ve Türkiye*, Fark Yayınları, Ankara
- Munoz, Arturo, (2012), ‘*U.S. Military Information Operations in Afghanistan Effectiveness of Psychological Operations 2001–2010*’, RAND Corporation, National Defense Research Institute, Santa Monica-California-USA
- Oktay, Emel, (2012), “NATO’nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi’nin Artan Rolü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, ss. 125-149
- Öymen, Onur, (2016), *Arka Plan Teröre Yön Verenler*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Özdağ, Ümit, (2015), *Algı Yönetimi: Propaganda-Psikolojik Savaş-Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Özkan, Abdullah, (2015), “21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İmkânları”, *TASAM*, Stratejik Rapor No:70, ss.1-29
- Özkul, Halid, (2011), *Devlet Terörü ve Ajan Provokatörler*, Destek Yayınevi, İstanbul
- Özkul, Halid, (2014), *Globalist Karşı Devrim: Psikolojik-Asimetrik-Paradoksal Medya-Kontrgerilla- Kontra Gerilla*, Doğu Kitabevi, İstanbul
- Qualter, H. Terence, (1980), ‘Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi’, Çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt:35, ss.255-307, Ankara
- Sarızeybek, Erdal, (2013), *Cemaat ve Barzani*, Sarızeybek Yayınları, İstanbul

- Tarhan, Nevzat, (2014), *Psikolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Tuch, Hans, N. (1990), ‘‘Defining Public Diplomacy’’, *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin’s Press, New York, p.3-11
- Turan, Hakan, (2010), *Gizli Servisler*, Kalipso Yayınları, İstanbul
- Turhan, Talat, (1995), *Özel Savaş, Terör ve Kontrgerilla*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul
- Tzu, Sun, (2013), *Savaş Sanatı*, Çev. Tuğçe Ayteş, Sis Yayıncılık, İstanbul
- Uyanık, Ercan, (2009), ‘II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908 - 1918)’, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:42, Sayı:2, ss.67-88, Haziran
- Vatandaş, Aydoğın, (2002), *Agharta: Elektromanyetik Savaş Başladı*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Wormuth, Francis D. (1967), ‘‘Matched-Dependent Behavioralism: The Cargo Cult in Political Science’’, *Western Political Quarterly*, Vol: 20, No: 4, p. 809-811
- Yavuz, Celalettin, (2016), *Osmanlı’dan Günümüze Alman Gizli Servisi Türkiye Faaliyetleri*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Yıldırım, Nurettin, (2007), *Psikolojik Savaş Teknikleri (Kore-İrak Örneği)*, IQ Yayıncılık, İstanbul
- Yılmaz, Sait, (2014), *ABD İstihbaratı 1947-2014*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Yüksel, Ahmet, (2013), *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, Kitap Yayınevi, İstanbul
- Yörükoğlu, Tahir, (2012), *İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul
- <<https://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/sirketler/02/02/mcdonalds.rusyayi.cok.sevdi/562021.0/index.html>> Erişim 19.04.2019